ЛЕКЦІЯ 2.
Правові основи, структура та мотиваційні аспекти національного спротиву

Кількість годин: 2 год.

Мета лекції: Сформувати у здобувачів вищої освіти чітке розуміння нормативно-правової бази національного спротиву в Україні; детально вивчити структуру, функції та засади діяльності його ключових компонентів (Сил ТрО, Руху опору, ДФТГ); розкрити правові механізми підготовки цивільного населення та залучення громадян до волонтерської діяльності; обґрунтувати мотиваційні аспекти виконання конституційного обов'язку щодо захисту Батьківщини в умовах правового режиму воєнного стану.

ПЛАН ЗАНЯТТЯ

1. Законодавство України про національний спротив: мета, ключові завдання та правові засади.
2. Складові національного спротиву: Сили територіальної оборони ЗСУ, Рух опору, добровольчі формування територіальних громад (ДФТГ).
3. Організація підготовки населення та залучення громадян до волонтерської діяльності. Мотивація виконання конституційного обов'язку щодо захисту України.

ВСТУП

Правова система будь-якої демократичної держави в умовах екстремальних воєнних загроз потребує чітких, прозорих і водночас безкомпромісних механізмів мобілізації соціуму. Сучасна нормативно-правова модель національного спротиву в Україні є унікальним прецедентом у світовій практиці. Вона не просто кодифікує порядок залучення громадян до оборонних заходів, а трансформує природне право людини на самооборону, закріплене у статті 51 Статуту ООН, у скоординовану державну стратегію асиметричної відсічі ворогу.

Розуміння правових меж, обов'язків та функціональної архітектури кожного елемента національного спротиву є критично важливим для майбутніх фахівців. Це дозволяє уникнути правового нігілізму, чітко диференціювати завдання регулярних військ від партизанських та воєнізованих цивільних структур, а також усвідомити волонтерство і підготовку населення як невід'ємні юридичні чинники загальної системи національної безпеки.

1. ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО НАЦІОНАЛЬНИЙ СПРОТИВ: МЕТА, КЛЮЧОВІ ЗАВДАННЯ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ

1.1 Нормативно-правовий фундамент оборони

Головною метою національного спротиву в Україні є підвищення обороноздатності держави, надання обороні всеохоплюючого характеру, а також забезпечення готовності громадян до протидії агресору (табл. 1).

Таблиця 1. Мета та правовий вимір національного спротиву

Правова категорія	Зміст та нормативне визначення згідно із законодавством
Визначення	**Національний спротив –** це комплекс заходів, які організовуються та здійснюються з метою захисту держави, її суверенітету та територіальної цілісності за рахунок максимально широкого залучення громадян України до забезпечення воєнної безпеки.
Стратегічна мета	Підвищення оборонного потенціалу держави, надання обороні України тотального (всенародного) характеру, готовність суспільства до рішучої відсічі агресору як на підконтрольній, так і на тимчасово окупованій території.
Правовий режим	Заходи розгортаються як у мирний час, так і в особливий період (під час дії правового режиму воєнного стану) у повній взаємодії з органами державної влади та військовим командуванням.

Правовою основою оборонної моделі, яка перетворила Україну на неприступну фортецю, став базовий Закон України **«Про основи національного спротиву»**. Цей документ докорінно змінив воєнну доктрину держави, легалізувавши тотальний воєнний опір як офіційну стратегію оборони країни.

Законодавство про національний спротив спирається на ст. 17 та ст. 65 Конституції України, Стратегію воєнної безпеки України, Закони України «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про правовий режим воєнного стану» та узгоджується з міжнародним гуманітарним правом (МГП), зокрема з Женевськими конвенціями 1949 року про захист жертв війни.

1.2 Ключові завдання національного спротиву

Закон визначає чіткий перелік державних та суспільних завдань, спрямованих на створення системи суцільного захисту:

- **Своєчасне реагування** на воєнні загрози та кризові ситуації в будь-якому регіоні країни.
- **Охорона та оборона** важливих об'єктів критичної інфраструктури, державного кордону та комунікацій.
- **Забезпечення умов** для розгортання та ефективного функціонування регулярних військ (ЗСУ).
- **Ведення партизанських та асиметричних дій** на тимчасово окупованих територіях за міжнародними правилами ведення війни.
- **Формування у населення** високого рівня національно-патріотичної свідомості та стійкості.

2. СКЛАДОВІ НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ: СИЛИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ ЗСУ, РУХ ОПОРУ, ДОБРОВІЛЬЧІ ФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД (ДФТГ)

2.1. Сили територіальної оборони ЗСУ (Сили ТрО)

Закон України чітко структурував національний спротив, виділивши в ньому три фундаментальні вертикалі, які діють у синергії під загальним керівництвом Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України (Президента України) та Головнокомандувача ЗСУ (рис. 1).

Рисунок 1. Складові національного спротиву України

Сили ТрО є **окремим родом сил Збройних Сил України**, на який покладається безпосереднє ведення територіальної оборони. Вони мають чітку військову вертикаль. Територія України ділиться на зони територіальної оборони (як правило, збігаються з межами областей та міста Києва) та райони територіальної оборони (збігаються з адміністративними районами).

Командування Силами ТрО здійснює Командувач Сил ТрО через Регіональні управління (Північ, Південь, Захід, Схід), відповідні бригади ТрО (в кожній області) та окремі батальйони ТрО. Фінансування Сил ТрО здійснюється як з Державного бюджету України (через Міністерство оборони), так і за рахунок цільових оборонних програм місцевого самоврядування.

2.2. Рух опору

Це найбільш засекречений, специфічний та стратегічний компонент національного спротиву. Його мета – створення перешкод силам агресора, ведення розвідки, проведення спеціальних (партизанських) та інформаційно-психологічних операцій, а також дезорганізація і зрив планів окупаційної влади на тимчасово окупованих територіях (ТОТ).

Провідна роль в організації, підготовці, забезпеченні та керівництві Рухом опору законодавчо закріплена за **Сили спеціальних операцій (ССО) ЗСУ**. Відповідно до кримінального та адміністративного права України, громадяни, які залучаються до Руху опору, мають право на особливий правовий захист. Уся інформація про форми, методи, фінансування, учасників та місця дислокації Руху опору є державною таємницею найвищого рівня і не підлягає розголошенню.

2.3. Добровольчі формування територіальних громад (ДФТГ)

ДФТГ – це воєнізовані підрозділи, що складаються з цивільних громадян певної територіальної громади, які добровільно зголосилися захищати своє рідне місто, селище чи село. Вони є цивільним компонентом територіальної оборони.

Ключові особливості функціонування ДФТГ:

- Члени ДФТГ виконують завдання **без відриву від основної роботи або навчання**, підписуючи спеціальний «Контракт добровольця територіальної оборони» строком на 3 роки. На них поширюються гарантії соціального захисту, передбачені для військовослужбовців.
- Формування створюються за ініціативи місцевих громад, погоджуються Радою оборони області та затверджуються **наказом Командувача Сил територіальної оборони ЗСУ**.
- ДФТГ не є самостійними одиницями – вони **безпосередньо підпорядковуються командиру відповідного місцевого батальйону Сил ТрО ЗСУ**.
- Відповідно до чинного законодавства (Постанова КМУ від 29 грудня 2021 р. № 1448 *«Про затвердження Порядку застосування членами добровольчих формувань територіальних громад особистої мисливської зброї, стрілецької зброї, інших видів озброєння та боєприпасів до них під час виконання завдань територіальної оборони»*), добровольці під час виконання завдань мають право на носіння військової форми одягу та застосування особистої мисливської зброї, нарізної чи гладкоствольної, а також отриманої штатної стрілецької зброї та боєприпасів.

3. ОРГАНІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ НАСЕЛЕННЯ ТА ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯН ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. МОТИВАЦІЯ ВИКОНАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ОБОВ'ЯЗКУ ЩОДО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

3.1. Загальнодержавна система підготовки громадян до спротиву

Закон України «Про основи національного спротиву» запроваджує обов'язкову систему підготовки цивільного населення, щоб навчити кожну людину базових навичок виживання та оборони для забезпечення колективної безпеки (табл. 2).

Таблиця 2. Дворівнева структура підготовки населення до спротиву

Рівень підготовки	Цільова аудиторія	Формат організації та ключові дисципліни
Початкова підготовка	Учні закладів загальної середньої освіти, ліцеїв, коледжів.	Вивчається в межах оновленого шкільного предмета **«Захист України»**. Охоплює базові знання з мінної безпеки, цивільного захисту та домедичної допомоги.
Базова підготовка	Студенти закладів вищої освіти (бакалаврат/магістратура) та повнолітні громадяни.	Проводиться у формі окремої навчальної дисципліни **«Основи національного спротиву»**. Включає аудиторну теорію (46 год) та практичні заняття на місцевості (64 год) з вогневої, тактичної та інженерної підготовки.

Законодавство чітко захищає цивільні права та свободу совісті:

- Здобувачі освіти, які є особами з інвалідністю або мають часткову втрату працездатності, за їхньою заявою та медичною довідкою повністю звільняються від практичних занять, які можуть зашкодити їхньому здоров'ю. Замість цього вони опановують розширений теоретичний курс.

• Студенти, чиє віровчення та релігійні переконання забороняють використовувати зброю (згідно зі статтею 35 Конституції України), мають право на **альтернативний формат навчання**. Замість тем Вогневої та Тактичної підготовки вони поглиблено вивчають військово- чи безпеково-орієнтовані фахові компетентності (логістика, кібербезпека, ІПСО, капеланство, цивільна інженерія).

3.2. Волонтерство як юридично визнана складова оборони

У системі національного спротиву волонтерська діяльність регулюється Законом України «Про волонтерську діяльність» та розглядається як стратегічний ресурс забезпечення Сил безпеки та оборони. Громадяни залучаються до допомоги армії через офіційні координаційні центри територіальних громад чи верифіковані благодійні фонди. Законодавство забезпечує:

• Правовий та соціальний захист волонтерів у зоні бойових дій.

• Фінансову та податкову прозорість зборів (донатов) на особисті картки офіційно зареєстрованих волонтерів.

• Спрощений митний і логістичний режим для ввезення товарів подвійного призначення (квадрокоптери, тепловізори, генератори, системи зв'язку Starlink) для потреб військових частин.

3.3. Мотиваційні аспекти та Конституційний обов'язок

Стаття 65 Конституції України чітко визначає, що *«Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України... є обов'язком громадян України»*. В умовах сучасного екстремального воєнного стану мотивація бійця чи цивільного будується на трьох рівнях (рис. 2).

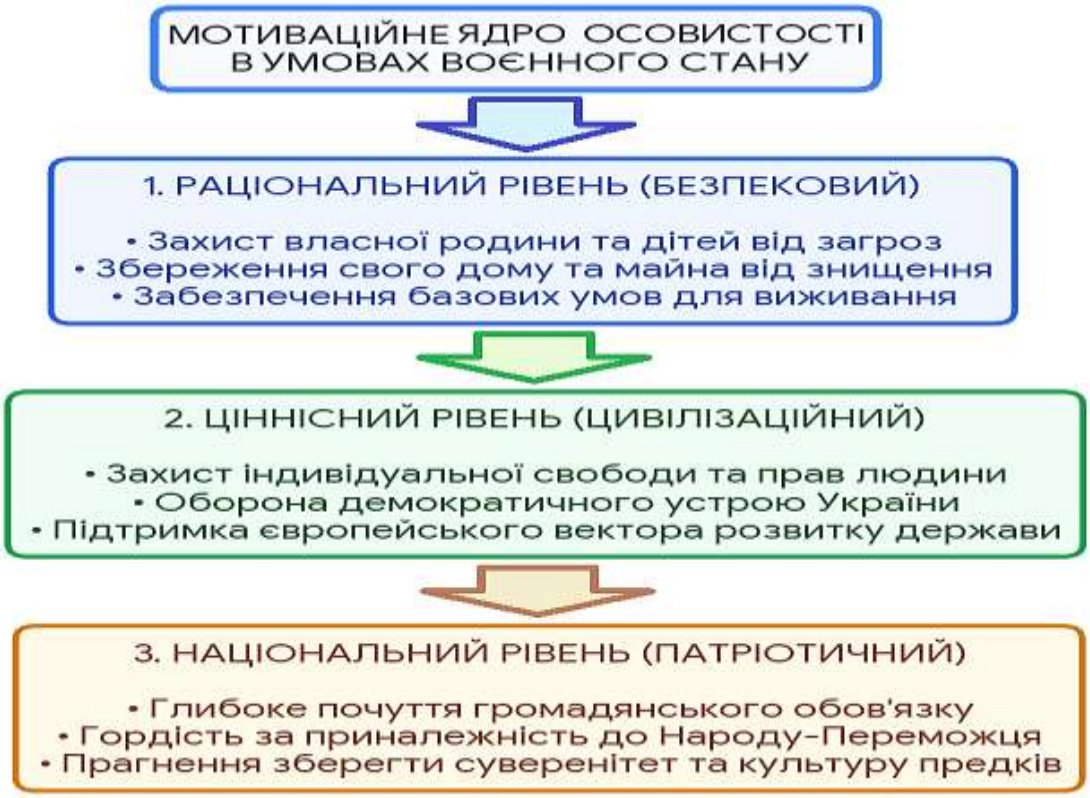

Рисунок 2. Три рівні мотивації захисника України

Сучасний національний спротив довів, що мотивація, заснована на цінностях свободи, верховенства права та європейської ідентичності, є набагато сильнішою та стійкішою за примусову, каральну армійську систему тоталітарного агресора. Свідоме виконання обов'язку робить оборонну систему держави гнучкою та незламною у довгостроковій перспективі.

ВИСНОВКИ

1. **Закон України «Про основи національного спротиву»** заклав міцні правові умови для переходу держави до моделі тотальної всенародної оборони, де захист України є обов'язком і справою кожного громадянина.
2. **Сили ТрО ЗСУ, Рух опору та ДФТГ** утворюють збалансовану триєдину структуру спротиву. Вони поєднують професійний військовий потенціал регулярної армії з партизанською гнучкістю на ТОТ та високою мобільністю місцевих воєнізованих громад.
3. **Загальнодержавна система підготовки населення** (зокрема через курси «Основи національного спротиву») гарантує формування оборонних та медичних компетентностей у цивільних громадян, зберігаючи принципи інклюзивності та академічної автономії ЗВО.
4. **Конституційний обов'язок** захисту Вітчизни в сучасній Україні підкріплений високим рівнем громадянської самосвідомості та тотальним волонтерським рухом, що робить оборонний потенціал суспільства невичерпним.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Який Закон України є головним нормативно-правовим актом, що регулює розгортання національного спротиву?
2. Дайте законодавче визначення поняття «національний спротив».
3. Які три основні складові (компоненти) системи національного спротиву визначені Законом?
4. Який правовий статус мають Сили територіальної оборони в загальній структурі ЗСУ?
5. На який військовий рід сил законодавчо покладено функцію організації та забезпечення Руху опору на ТОТ?
6. Що таке ДФТГ та на яких засадах громадяни виконують завдання у їхньому складі?
7. Які права та альтернативи мають студенти з особливими освітніми потребами під час вивчення цієї дисципліни?
8. У якій статті Конституції України закріплено обов'язок громадян щодо захисту незалежності держави?
9. Охарактеризуйте три рівні мотиваційного ядра особистості захисника України в умовах правового режиму воєнного стану.